

קריאה פעילה בפרשה של ליל מכת בכורות (שמ' יא-יג)

משה צפור

אוניברסיטת בר-אילן, המחלקה לתנ"ך

ומכללת גבעת וושינגטון, החוג לתנ"ך

דברי מבוא

מאמר זה נולד כתוצר-לוואי של ספר ההולך ונכתב: **הקבלות ומערכת השוואות במקרא**.¹ כמבואר במבוא לספר, עיקרו של הספר הוא: הכוונת הלומד תנ"ך והחוקר לעיין בטקסט בכוחות עצמו, בלי עיון מוקדם במה שכתבו פרשנים וחוקרים, אלא לגשת ישירות אל הכתובים. המטרה היא שהוא עצמו יבחין בעניינים הטעונים הבהרה, בקשיים, ואף יגיע לתובנות – ואולי גם לאלה שלא עמדו עליהם עד עתה. רק בשלב שני יפנה הקורא אל ספרות המחקר לבקש מידע חיצוני נוסף, בתחום הלשוני, ההיסטורי, הגיאוגרפי, האנתרופולוגי, הראליה והמזרח הקדום בכלל, וכמו כן אל הפרשנות לדורותיה. לשם כך, במקום דפי תנ"ך באים בספר דפי טבלאות מנוקדים של חלקים נבחרים מן הטקסט המקראי בטורים מקבילים ובהם קטעים ממקומות אחרים במקרא, להשוואה ולעיון.² אין בתוכם פירוש, אך יש בהם סימני הפניה להערות שוליים קצרות שנועדו להפנות את תשומת לבו של הקורא לפרטים שונים. קצתם על אתר, וקצתם למקראות אחרים, רלוונטיים. ועתה מוזמן הקורא להיות הוא עצמו הפרשן, השואל והמשיב.

כזה יראה ספרנו.

ברם, המאמר הנוכחי נועד להמחיש את הרציונל אשר מאחורי הספר. לצורך זה, אחרי הצגת הטבלאות על פי שיטתנו, אנו מצרפים גם המחשה של מה ש'קורא פעיל' עשוי להעלות מתוך העיון בהן, עוד בטרם יפנה אל ספרי עזר ואל מפרשים.

מיהו 'הקורא הפעיל' המדומיין שלנו?

בדוגמה הזאת אנו מתייחסים במיוחד אל הקורא את סיפור ליל מכת בכורות והיציאה ממצרים (שמ' יב-יג) באמצעות הטבלאות שלנו המובאות להלן.

נקודת המוצא היא שהסיפור המקראי נכתב למען מי ששומע אותו לראשונה. הקורא המדומיין שלנו רואה עתה את הטקסט הזה לראשונה, ומכל שכן אין לו ידע פרשני מוקדם ולא עמדה מוקדמת ביחס לטקסט שלפניו. הוא קרא את ספר שמות על-פי הסדר, יודע על השעבוד למצרים, על הבטחת ה' לגאול את ישראל, על פרעה שאינו מוכן לשלח את ישראל, על תשע מכות קשות שבאו על מצרים – בקצרה: עד סוף פרק יא. וכך הוא מגיע לטבלה מס' 1, הפותחת בטור השמאלי בפרק יא. לקורא שלנו הצופה בטבלה יש יתרון על הקורא את ספר שמות 'על הסדר', כי הוא יכול לראות במקביל גם את דברי ה' אל משה ואהרן (בטור הימני) ובהם הנחיות שעליהם לתת לעם וגם (בטור השני) את מסירתם אל העם. הטבלה גם מפנה את הקורא אל קטעים רלוונטיים ממקומות אחרים מן התנ"ך – קצתם מצוטטים בהערות שוליים ואל קצתם יגיע על-פי מראי המקומות. עיון בטבלה מעורר תהיות והרהורים מסוגים שונים, והם ודומיהם יובאו אחרי טבלה 1. יש תהיות, מה שומעים ומה מבינים 'גיבורי' הפרשה, אלו אשר משה מדבר אליהם (אלה היודעים רק את המופיע בטור השני שבטבלה), ומה השאלות שהם שואלים. לצורך זה, הקורא המדומיין שלנו מעמיד כביכול את עצמו בתוך אותו ציבור של שומעים ומשמש להם פה.³ ויש

¹ ראו המאמר העומד לראות אור: מ' צפור, "הקבלות ומערכת השוואות במקרא: מתווה", [אתר התנ"ך של מכללת הרצוג](#), (תשפ"א, לקראת פרסום).

² במאמר זה הטקסט המקראי המנוקד שאוב מתוך התוכנה המקוונת **מקראות גדולות הכתר**, בההדרת פרופ' מנחם כהן, אוניברסיטת בר-אילן, גרסת 2009. הטקסט המקראי מועתק ללא סימני הטעמים, והחלוקה היא בהתאם לפירוש הנראה בעינינו. כמו כן איננו כובלים עצמנו לחלוקה המקובלת במסורה לפסוקים. במבוא מובאות טבלאות שלא נכללו בגוף ספרנו.

³ בבחינת "חייב אדם לראות עצמו, כאילו הוא עצמו יצא ממצרים" (דהיינו: לחוות את החוויה של היציאה ממצרים; גרסה אחרת: "להראות עצמו", או: "להיראות עצמו").

שאלות אחרות שמעלה הקורא שלנו בעת ובעונה אחת בתפקיד נוסף, כמבקר ספרות (או תיאטרון) המתבונן בטקסט המוצג לנגד עיניו בטבלה, כך שהוא יודע גם את מה שאמר ה' אל משה (כמופיע בטור הראשון) וגם את ההתרחשויות (המתוארות בטור השלישי). הוא עשוי גם לבהות נוכח מילים וביטויים הטעונים הסבר, ולצורך זה הוספנו לטבלה הפניות אל מקורות מקראיים נוספים לסיוע.

המסלול שבחר הקורא הנאמן שלנו וההערות שלו וסדרן אינם אפשרות יחידה. הבה נדמיין לעצמנו, שיוצאים קוראים נוספים למסע בפרשה זו, ולא דווקא באותו מסלול; הם עשויים לראות דברים אחרים, לשאול שאלות אחרות ולעמוד על פנים אחרות.⁴ אוספים אנו אפוא את ההערות של כל הקוראים המדומיינים, מעין רשמי מסע במרחבי הטבלה; אנו נותנים רשות הדיבור לכולם, גם לחילופי דברים של אותם 'גיבורי הפרשה' בינם לבין עצמם, אך אין אנו נותנים תשובות חתוכות ופסקניות שלנו. הכול ברוח המתווה של הספר ההולך ונכתב, שמטרתו להביא את המשתמש בספרנו לתת דעתו על כל פרט בטקסט, לשאול שאלות נבונות, להצביע על דברים הטעונים הסבר, ואף להציע תובנות משלו.

הסימנים המשמשים בטבלאות

הבה נעיין בטבלאות דלהלן. תחילה אנו מציגים כאן את ביאור הסימנים המשמשים בטבלאות. בראש כל טור יש כותרת. יש טבלאות המשתרעות על פני יותר מאשר עמוד אחד, ואז אותן כותרות חוזרות בראש כל עמוד.

סימן השיכול. הקבלה (דמיון או ניגוד) בין מקראות שונים המובאים בטורים נפרדים, והקבלה בת שני צירופים שהדפסנו בשתי שורות, אבל בטור(ים) האחר(ים) קיים היפוך הסדר. הסימן מופיע רק בטור הרלוונטי הראשון, בין שתי השורות בסופן.	χ
שיכול. הקבלה בין קטעים בני יותר משתי שורות של צירופים, בהיפוכי סדר.	\triangleright קטע המופיע בין שני הסימנים \triangleleft
קטע שנלקח ממקום נוסף באותו טור והוכפל באותיות נטויות, לשם הצבתו בצורה מקבילה לצירופים אשר בטורים האחרים. הקטע מופיע על רקע אפור ובין סוגריים מסולסלים; לפניו רשום מספר הפסוק ממנו נלקח הקטע.	{ קטע על רקע אפור באותיות נטויות }
סימן השאלה לפני קטע באפור ואותיות נטויות מציין ספק אם יש טעם להקבלה.	{ קטע }?
אינדקסי הפניות להערות על פסוקים או חלקי פסוקים שנמצאים בתוך הטבלה. הסימן הוא באות יוונית מוגבהת מימין למילה הרלוונטית. ההערות כתובות בתחתית העמוד, בהזחה. יש הערות המתייחסות אל מילים אשר בכותרת בראש טור שבטבלה.	$\alpha, \beta, \gamma, \delta, \epsilon, \zeta, \eta, \dots$
אינדקסים בעבור מוטיבים חוזרים ומילים מנחות, הסימן הוא באות לטינית על רקע אפור לפני המילה או הצירוף הרלוונטיים.	$\dots d, e, b, a$
דילוג על קטע	[...]
מרכיבי הציטוט בסדר שונה מן המקור במקרא.	[-]
מספרה הסידורי של טבלה מסומן כריבוע ובו מספר.	[N]
שתי כוכביות ולידן ריבוע ובו מספר מציינים דילוג על קטע, והוא מובא בתוך טבלה נפרדת בעלת מספר זה.	[N]**

⁴ ל'מסע' מאתגר כזה בפרשה הצטרפה גב' מריאל מהדב, אשר תרמה הרבה למפעל הזה, הן בעיצוב הטבלאות במאמרים הקשורים בו והן ברעיונות יצירתיים. תובנות שונות שהעלתה משובצות בהמשך המאמר.

1 זבח הפסח אשר נעשה במצרים

בטורים דלהלן מובא הטקסט המקראי לא כסדרו בכתוב, אלא על פי הצורך להשוואה הנערכת בין דברי ה' אל משה (טור א); הדברים כפי שנאמרו אל זקני ישראל (טור ב); ההתרחשויות (טור ג) – כל אלה ברצף בפרקים יב-יג; השוואה עם ההודעה המוקדמת למשה, פרק יא (טור ד). הטקסט של פרקים יב-יג מחולק ליחידות-יחידות המסומנות באותיות (א) – (ו), ואילו הקטעים בפרק יא – המובא להשוואה – מסומנים באותיות הסופיות: ד', ס', ה'. כדי לראות את הדברים על פי הרצף שבכתוב, מסומן המעבר מיחידה אל יחידה בעזרת חץ בתוך סוגריים, ולידו מספר היחידה שאליה יש לעבור. הסימון ברצף של קווקווים (====) בטבלה זו נועד להפרדה בין דברים שנאמרו קודם היציאה ממצרים, כשבני ישראל עדיין בבתיהם, לבין מה שנאמר אחר שכבר יצאו. כפי שנראה להלן, יש חשיבות רבה להבחנה זו.

[להשוואה:] שמ' יא 1, 9, 4-8 [הודעה מראש למשה; כולל ההודעה לפרעה]	שמ' יב 29-34; 37-39 ההתרחשויות	שמ' יב 21-28; יג 3-16 "משה מוסר את דברי ה' לזקני ישראל (או אל העם)	שמ' יב 1-19; 43-48; יג 2 ה' מצווה את משה (ואהרן)
<p>(ד)</p> <p>יא 1 ויאמר י"י אל משה: עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה כשלחו " כלה גרש יגרש אתכם מזה.</p> <p>(ם)</p> <p>יא 9 ויאמר י"י אל משה: לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים.</p>		<p>(ב)</p> <p>יב 21 ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם: משכו וקחו לכם צאן למשפחתכם ושחטו ^ד הפסח 22 ולקחתם אגדת אזוב</p>	<p>(א)</p> <p>יב 1 ויאמר י"י אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: [...] 3 דברו אל כל עדת ישראל, לאמר ^ב בעשור לחדש הזה ^ג ויקחו להם איש שה לבית אבת [...] 4 ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו [...] 5 שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו 6 והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. 7 ולקחו</p>

^א ראו יב 21-27 לעומת הניסוח הכוללני בפס' 28. השוו: שמ' יט 7 (לעומת פס' 1-6); וי' כג 44 (לעומת פס' 1-43); כמו כן: בר' כד 66 (לעומת פס' 33-59).

^ב ראו "כי כלה היא מעם אביו להמית את דוד" (שמ"א כ 33) ולעומתו "ולא עשיתי אותם כלה במדבר" (יח' כ 17)

^ג האם המילים הבאות מחוברות עם "דברו" או עם "ויקחו" (השוו: במ' ט 2)?

^ד השוו הקידומת וי"ו עם במ' ט 2

^ה השוו להלן יב 27: וְאִמְרֶתֶם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיְי; וכן לעיל יב 11: "פֶּסַח הוּא לַיְי", והערה ה

[להשוואה:] שמ' יא 1, 9, 4-8 [הודעה מראש למשה; כולל ההודעה לפרעה]	שמ' יב 29-34; 37-39 ההתרחשויות	שמ' יב 21-28; יג 3-16 "משה מוסר את דברי ה' לזקני ישראל (או אל העם)	שמ' יב 1-19; 43-48; יג 2 ה' מצווה את משה (ואהרן)
<p>(ף)</p> <p>יא 4 ויאמר משה: כה אומר יי', {יא 4 אָנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם} כחצת הלילה אָנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם 5 ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור השפחה [...]] וכל בכור בהמה</p> <p>6 והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף</p>	<p>(ג)</p> <p>יב 29 ויהי בחצי הלילה וי"י הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור השבי [...]] וכל בכור בהמה</p> <p>30 ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדלה במצרים</p> <p>כי אין בית אשר אין שם מת</p>	<p>וטבלתם בדם אשר בֶּסֶף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מן הדם אשר בֶּסֶף</p> <p>ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. 23 ועבר יי' לנגף את מצרים {יג 15 מבכר אדם ועד בכור בהמה}</p>	<p>מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף [...] 8 ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרים יאכלוהו 9 אל תאכלו ממנו נא וּבִשְׁל מִבֶּשֶׁל בְּמִים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו 10 ולא תותירו ממנו עד בקר והנתר ממנו עד בקר באש תשרפו 11 וככה תאכלו אתו, מתניכם חגרים, נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון י פסח הוא לי".</p> <p>12 ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והפיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים; אני יי'!</p> <p>13 והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם</p>

⁶ השוו: "ספות כסף מזמרות מזרקות חצצרות כל כלי זהב וכלי כסף" (מ"ב יב 14)

ולעומתו: "נפלת פתח הבית וידיה על הסף" (שו' יט 27); "מעשיהו בן שלם שמר הסף" (יר' לה 4)

⁷ השוו: שמ' כט 31; ויק' ח 31; שמ"א ב 13; וכן דה"ב לה 13

⁸ השוו: (1) ויק' ה 1-9: ונפש בי תחטא [...] והיה כי יאשם לאחת מאלה, והתודה אשר חטא עליה. והביא את אשמו לי"י על חטאתו אשר חטא [...] וכפר עליו הכהן מחטאתו [...] **חטאת הוא**; (2) ויק' ה 17-19: ואם נפש בי תחטא [...] ולא ידע; ואשם [...] והביא איל תמים מן הצאן [...] לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן [...] **אשם הוא**; (3) ויק' ג 2-3: אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת [...] לנגע צרעת והוא אל אהרן הכהן [...] וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושמע בנגע הפך לבן [...] **נגע צרעת הוא**

<p>[להשוואה:] שמ' יא 1, 9, 8-4 [הודעה מראש למשה; כולל ההודעה לפרעה]</p>	<p>שמ' יב 29-34; 37-39 ההתרחשויות</p>	<p>שמ' יב 21-28; יג 3-16 "משה מוסר את דברי ה' לזקני ישראל (או אל העם)</p>	<p>שמ' יב 1-19; 43-48; יג 2 ה' מצווה את משה (ואהרן)</p>
<p>7 ולכל בני ישראל לא יחרץ כֶּלֶב לְשֵׁנו לְמַאִישׁ וְעַד בְּהֵמָה לְמַעַן תִּדְעוּ, אֲשֶׁר יִפְלֶה י"י בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל 8 וַיֵּרְדוּ כָּל עֲבָדֵיךָ אֵלֶי וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לִי לֵאמֹר: 'צֵא אִתָּה וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלֶיךָ, וְאַחֲרֵי כֵן אֲצֵא [...] (↑ ס) 1} אַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה כְּשִׁלְחוֹ כָלָה גֵרֶשׁ יִגְרֶשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה { 1} גֵּרֶשׁ יִגְרֶשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה {</p>	<p>31 וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לֵילָה וַיֹּאמְרוּ: קוּמוּ צֵאוּ מֵתוֹךְ עַמִּי גַם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עֲבַדוּ אֶת י"י כִּדְבַרְכֶם 32 גַם צֵאנְכֶם גַּם בְּמִקְרָכֶם קָחוּ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וּלְכוּ וּבִרְכַתֶּם גַּם אֶתִּי 33 וְתַחֲזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחֵם מִן הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ: כְּלָנוּ מֵתִים! 34 וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת בְּצִקוֹ טָרִם יַחְמֵץ λ מִשְׁאֲרֵתָם צָרְרַת בְּשִׁמְלֹתָם עַל שַׂכְמָם □** 39 וַיֹּאפּוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא π חֲמֵץ, כִּי גֵרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם p וְלֹא יָכִלוּ לְהִתְמַהֵמָה וְגַם s צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם (→ ד)</p>	<p>עַל הַמִּשְׁקוּף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת θ וַפֹּסַח י"י עַל הַפֶּתַח וְלֹא יָתַן הַמִּשְׁחִית לְבֹא אֶל בְּתִיכֶם לְנִגֹף. 24 וַשְׁמֵרְתֶם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְחֹק לְךָ וּלְבְנֶיךָ עַד עוֹלָם. 25 וְהָיָה כִּי תֵבֵאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָתַן י"י לְכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבַּר, וַשְׁמֵרְתֶם אֶת הָעֵבֶדָה הַזֹּאת. 26 וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֵיכֶם בְּנֵיכֶם: מָה הָעֵבֶדָה הַזֹּאת לְכֶם? 27 וַאֲמַרְתֶּם: זָבַח פֹּסַח הוּא לִי"י אֲשֶׁר p פֹּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם</p>	<p>θ וַפֹּסַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא יְהִיָּה בְכֶם נִגֹף לְמִשְׁחִית בְּהַכְתִּי בְּאָרֶץ מִצְרַיִם.</p>

θ ראו יש' לא 5: כן יגן י"י [...] גִּנּוֹן וְהִצִּיל פֹּסַח וְהַמְלִיט

κ ראו: שמ' ג 18; ה 3; ח 23; י 9, 24-26.

λ ראו שמ' ז 28; דב' כח 5 (עריבה ללישת הבצק).

π כמו חֲמֵץ; השוו: שמ"א א 5; תה' צג 1.

p השוו שמ' יב 32; יג 20; במ' לג 3-5.

s השוו: יהו' א 11.

<p>[להשוואה:] שמ' יא 1, 9, 4-8 [הודעה מראש למשה; כולל ההודעה לפרעה]</p>	<p>שמ' יב 29-34; 37-39 ההתרחשויות</p>	<p>שמ' יב 21-28; יג 3-16 "משה מוסר את דברי ה' לזקני ישראל (או אל העם)</p>	<p>שמ' יב 1-19; 43-48; יג 2 ה' מצווה את משה (ואהרן)</p>
		<p>בָּנִי וְיִשְׂרָאֵל וְאֵת מִצְרַיִם, וְאֵת בְּתִינּוֹ הַצִּיל. וַיִּקְדֵּם הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. 28 וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה י"י אֶת מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן כִּן עָשׂוּ.</p> <p style="text-align: center;">(← א)</p> <p style="text-align: center;">=====</p> <p>(ו)</p> <p>יג 3 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים כִּי בַחֲזֶק יָד הוֹצִיא י"י אֶתְכֶם מִזֶּה</p> <p>{ יג 7 מִצּוֹת יֹאכֵל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים}</p> <p>וְלֹא יֹאכֵל חֶמֶץ</p> <p>4 הַיּוֹם אֲתֶם יֵצְאוּ בַחֲדָשׁ הָאֵבִיב</p> <p>5 וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ י"י אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַחִוִּי [...] { יב 24 וְשִׁמְרְתֶם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה לְחֹק לֵךְ וּלְבְטָחָה עַד עוֹלָם } וְעַבַּדְתֶּם אֶת הָעֶבֶדָה הַזֹּאת בַּחֲדָשׁ הַזֶּה.</p> <p>{ יג 6 תֹּאכֵל מִצַּת וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי חֹג לַי"י }.</p> <p>6 שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכֵל מִצַּת וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי חֹג לַי"י.</p> <p>7 מִצּוֹת יֹאכֵל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לֵךְ חֶמֶץ, וְלֹא יֵרָאֶה לֵךְ שָׂאֵר בְּכֹל גְּבֻלָּךְ</p>	<p>14 וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לְכֶם לְזִכְרוֹן וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חֹג לַי"י לְדֹרֹתֵיכֶם [...]</p> <p>15 ^ס שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ, אֲדָם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שָׂאֵר מִבְּתֵיכֶם, כִּי כָל אֹכֵל חֶמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל. מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׂבִיעִי. 16 וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ [...]</p> <p>17 וְשִׁמְרְתֶם אֶת הַמִּצּוֹת כִּי ^ט בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צְבֹאוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם</p> <p>וְשִׁמְרְתֶם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֶקֶת עוֹלָם</p> <p>18 בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ בְּעָרֵב תֹּאכְלוּ מִצַּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֲדָשׁ בְּעָרֵב.</p> <p>19 שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵתֵיכֶם כִּי כָל אֹכֵל מִחֶמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא [...]</p>

^ס שימו לב, ויק' כג 5-6: בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח ליי. ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות ליי, שבעת ימים מצות תאכלו; וכן במ' כח 16-18; וכמו כן במ' לג 3: ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון, ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל-מצרים. ^ט השו: דב' טז 1: הוציא יי אליהם ממצרים לילה; אך ראו גם טז 3. כמו כן בר' ז 13; יז 23; וי' כג 21, 28; יח' כד 2; מ 1, ועוד.

<p>[להשוואה:] שמ' יא 1, 9, 4-8 [הודעה מראש למשה; כולל ההודעה לפרעה]</p>	<p>שמ' יב 29-34; 37-39 ההתרחשויות</p>	<p>שמ' יב 21-28; יג 3-16 "משה מוסר את דברי ה' לזקני ישראל (או אל העם)</p>	<p>שמ' יב 1-19; 43-48; יג 2 ה' מצווה את משה (ואהרן)</p>
		<p>8 והגדת לבנה ביום ההוא, לאמר: בעבור זה עשה י"י לי בצאתי ממצרים. 9 והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך [...] כי ביד חזקה הוצאת י"י ממצרים. 10 ושמרת את החקה הזאת למועדה, מימים ימימה</p> <p>11 והיה כי יבא י"י אל ארץ הכנעני [...] 12 והעברת כל פטר רחם לי"י</p> <p>וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לי"י</p> <p>13 וכל פטר חמר תפדה בשוה, ואם לא תפדה - וערפתו, וכל בכור אדם בבניך תפדה.</p> <p>14 והיה כי ישאלך בנה מחר, לאמר: מה זאת? ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו י"י ממצרים [...] 15 ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג י"י כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה; על כן אני זבת לי"י כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה. 16 והיה לאות על ידך</p>	<p>בגר ובאזרח הארץ. (← ב) =====</p> <p>(ד) 43 ויאמר י"י אל משה ואהרן: זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו. 44 וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אתו, אז יאכל בו 45 תושב ושכיר לא יאכל בו 46 בבית אחד יאכל, לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, ועצם לא תשברו בו [...] 48 וכי יגור אדם גר ועשה פסח לי"י המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו [...] וכל ערל לא יאכל בו [...]</p> <p>{ יב 14 וחזקתם אתו חג לי"י לדורותיכם, חקת עולם תחגגו }</p> <p>(ה) יג 2 קדש לי כל בכור, פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה - לי הוא</p> <p>(← ו) { יב 12 והפית כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה } { יג 2 כל בכור, פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה }</p>

[להשוואה:] שמ' יא 1, 9, 4-8 [הודעה מראש למשה; כולל ההודעה לפרעה]	שמ' יב 29-34; 37-39 ההתרחשויות	שמ' יב 21-28; יג 3-16 "משה מוסר את דברי ה' לזקני ישראל (או אל העם)	שמ' יב 1-19; 43-48; יג 2 ה' מצווה את משה (ואהרן)
		ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו י"י ממצרים.	

קשה לדעת מה הדבר הראשון שיתפוס את עיניו של הקורא. מן הסתם יקרא את הכותרות. אולי יבחין באות היוונית ψ ובתחתית העמוד יראה הפניה אל מקראות שונים שבהם לאחר מסירת דברים בהרחבה, חוזרים דברים ומובאים (לעתים מפי דמות אחרת) בצורה תמציתית. מן הסתם ישאל הקורא: מדוע לא מסתפק הכתוב – במקום האריכות בטור השני – בהיגד קצר, כגון 'ויקרא משה את זקני ישראל ויאמר להם את דברי ה'". ואם רצה הכתוב להראות שבמקרה זה משה שינה מן הדברים שאמר לו ה' – מה פשר השינויים הללו.

במסגרת המאמר הזה, שעניינו ליל מכת בכורות, לא ניכנס כאן להבנת הפסוק הפותח "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכֶם רֹאשׁ חֻדְשֵׁי רֵאשׁוֹן הוּא לְכֶם לְחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (יב 2) יש כאן קביעה שהחודש שעומדים בו – זה שמאוחר יותר קיבל את השם 'ניסן' (אסתר ג 7), הוא יהיה הראשון בין החודשים.⁵

אשר להיגד "בְּעֶשֶׂר לְחֹדֶשׁ הַזֶּה" (יב 3) – יש מקום לבאר לפי הגישה של חז"ל, המילים הללו הן חלק ממה שעל משה לומר לזקני העם, וזהו היום שבו 'יקחו' את השה. ואילו אשר לשימוש של הוי"ו בתיבה "יִקְחוּ" – הריהי לפתיחת משפט מושאי: 'דברו אליהם [...] שייקחו', ראו למשל במ' ט 2. לפי הבנה זו, אין בכתוב הוראה מתי על משה ואהרן למסור לישראל את דברי ה'. אפשרות פרשנית אחרת, שזה היום שעל משה ואהרן לדבר אל בני ישראל.

עתה נמנה נושאים שונים נוספים הצצים מתוך צפייה בטבלה 1. נשים לב לכך, שיש שאלות שהיו עשויות להישאל על ידי בני ישראל היושבים בצורים בביתם – 'גיבורי הפרשה', ושאלות אחרות ששואל הקורא המדומיין שלנו, הצופה בטבלה עד סופה וגם יודע כיצד הסתיימו הדברים. ההנחה שלו היא שהטקסט נכתב על ידי יודע-כול; אך גם אפשר שפרטים נוספים אינו מוסר מסיבותיו שלו, והקורא ינסה לעמוד עליהם. הקורא שלנו מבחין שהטור השני, המציג את ההנחיות שנותן משה לישראל, שונה מהטור הראשון, שבו דברי ה' אל משה וההנחיות שעליו לתת לישראל. הוא בעת ובעונה אחת גם מתייחס למידע שבידיו, וגם צופה מן הצד בבני ישראל ומנסה לחוש ולחשוב מה שהם חשים, כאילו הוא ברגע זה אחד מהם. וכך הוא יציג את מה שהם יודעים ואת מה שהם שואלים.

טבלה 1 ארוכה. השאלות שהיא מזמנת מגוונות ולא לפי סדר צפוי כלשהו. חלקן נובעות מאסוציאציה. כמוהן גם הניסיונות לתת להן תשובה. הקורא המדומיין, בשני תפקידיו, מתייחס לשני התחומים הללו במעורב, ללא הפרדה. בהתאם למתווה של ספרנו זה, אין כוונתנו להציע תשובות סדורות והחלטיות אלא רק חומר לעבודה עצמית. כאן רצוננו רק להדגים איך הצגת פרקי התנ"ך באמצעות טבלאות מאתגרות את הלומד. וכאמור, בגוף הספר תעמודנה רק הטבלאות ללא תוספת דיון. ואדרבה, לומדים שונים עשויים לראות דברים אחרים וגם בסדר אחר. ועתה נצא לדרך.

זקני ישראל מקבלים הנחיות לא לגמרי ברורות. כבר הפתיחה, כפי שמוסר הטקסט, אינה מובנת: מה זה 'ושחטו הפסח'? יש כאן שימוש במילה חידתית, לא מוכרת, ובשעה זו עדיין אינה קיימת. האם זו מילה נרדפת ל'צאן'?... רק אחר כך יתחוויר להם שהמונח הזה קשור עם העומד להתרחש, שהקב"ה 'פסח' על בתי ישראל כאשר בחוץ תשתולל המגפה שנועדה לפגוע במצרים. שאלה אחרת, שאנו רוצים לאתגר את הקוראים באמצעות ההפניה אל יש' לא 5: הם עשויים אולי לראות, שהשורש פ-ס-ח סובל פירושים שונים: לדלג, לחוס, להגן, להציל (כפי שאכן הציעו בספרות חז"ל ובפרשנות).

מפליא שאין בדברי משה אל העם זכר לכך שהזבח נועד לאכילה! האם צריך היה לשחוט את השה רק לצורך איסוף דם שימש לסיומן המשקוף ושתי המוזות?... ואגב כך הנה לנו מילה נוספת הטעונה פירוש (אכן, היא מופיעה רק בטור השני; וראו להלן): 'סף'. לפי ההפניה בטבלה נמצא כי יש לה שתי הוראות אפשריות: 'כלי קיבול' ו'מפתן'. אפשר שבהתאם לביאור

⁵ לשון הפסוק נראית כמו כפילות. אך חז"ל – בניגוד לפשוטם של דברים – ראו בפסוק זה שני עניינים: המילה "חדש" בראשית הפסוק משמעותה 'ראש חודש' (כמו מל"ב ד 23, יחז' מו 1 ועוד; ראו רש"י), ובחלק השני של הפסוק משמעותה 'ירח ימים'. לא הפנינו בטבלה את הקוראים אל הפסוקים הללו, כי קשה לצפות שקוראים יגיעו בעזרתם גם אל הפרשנות של הדרש.

'מפתן' יראה הקורא לנגד עיניו את הפתח המסומן בארבעת עבריו בדם – כמו הגנה מקפת! וזה מצטרף אל האיסור לצאת איש מפתח ביתו עד בוקר. אלו אמצעי זהירות מפני 'המשחית'.

והאם זה בדיוק מה שיחזרו ויעשו גם בבואם אל ארץ כנען מדי שנה בשנה (יב 25), עם כל הפרטים (יב 7–11)? השאלה העיקרית שתעסיק כל קורא היא מן הסתם, איך יש להתייחס להבדלים בין דברי ה' אל משה (טור א') לבין העברת הדברים אל זקני ישראל (טור ב'). והתשובות יכולות להיות שונות. האם השינויים מכוונים, או יש לראות בזה רק – כתפיסה רווחת – חזרה בוואריאציה, כמו במקומות רבים אחרים במקרא.⁶ אכן, הקורא עשוי להצביע על יב 28: "וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, כִּן עָשׂוּ". מכאן לכאורה, שעל אף ההבדלים בין טור א' לטור ב', בפועל מסר משה את כל ההנחיות על זבח הפסח ודרך אכילתו בדיוק כפי שהצטווה. ראו גם הערה 5. ובוודאי עשו גם אותם פרטים הנמצאים בדברי משה אל זקני העם, כגון "וּלְקַחְתֶּם אֲגָדַת אֲזוּב, וּטְבַלְתֶּם בְּדָם אֲשֶׁר בְּסֶף" (פס' 22), אך אינם נמצאים בהנחיות שקיבל משה מפי ה' (פס' 7).⁷

האם כבר עתה מסר להם כל מה ששמע מפי ה', גם מה שאינו שייך לביצוע המיידית? על כך נעמוד להלן. איך הבינו השומעים את פשר כל הציוויים הללו? האם היו עשויים להבין כי עתה תבוא על מצרים המכה הסופית ("כלה").⁸ זו שתביא את פרעה 'לשלח' את ישראל (או כפי שממשיך הכתוב: 'לגרש' אותם)?⁹ מתוך האמור בפרק יא (הטור הרביעי בטבלה 1) למדים כי משה קיבל ידיעה מקדימה. ממהלך הסיפור בפרק יב לא ברור אם משה הבין שזה יהיה ממש באותו לילה עצמו. ומה חשבו העם?

אך נראה שהעם קיבל את היציאה (השילוח המיידית!) ממצרים בהפתעה גמורה. משה לא אמר לעם להכין להם צידה לדרך (השוו, למשל, יהושע א 11). הכתוב מספר: "וַיִּשְׂא הָעָם אֶת בְּצֻקוֹ טָרִם יַחְמֵץ, מִשְׁאֲרֹתָם¹⁰ צָרְרָת בְּשִׁמְלֹתָם עַל שִׁכְמָם" (שמ' יב 34). ומשום כך – "וַיֵּאָפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת, כִּי לֹא חָמֵץ, כִּי גֵרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמָה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם" (יב 39). אם כן, עד עתה ידעו רק על כך, שעליהם להתבצר בבתיהם, אשר פתחיהם מסומנים בדם, לבל יפגע בהם 'המשחית' המשתולל בחוץ. יתר ההנחיות היו חסרות פשר, ורק עתה מבינים העם מה הייתה המשמעות של המצות שנתלו לאכילת הבשר. עתה נתחווירו להם גם ההנחיות על דרך אכילת הזבח: מתניהם חגורים וכו' (יב 11) – כדברי

⁶ במיוחד כאשר מובאות הוראה וההוצאה לפועל (כגון בסיפור הבריאה בבראשית פרק א). [לבעלי החומש בנוסח השומרוני של התורה הבדלים מסוג זה עוררו אי-נוחות, ותכופות הם יוצרים הרמוניזציה בצורות שונות בין המקומות השונים מסוג זה. ואין כאן המקום להאריך]. שאלה לעצמה, אם יש להבדלים כאלה משמעות עניינית. כך בהרחבה בגוף הספר הנכתב והולך. הכתוב מספר (בר' כד) על העבד שיוצא לשליחותו לעומת הדברים כפי שהדברים מופיעים בפיו של העבד. במקרה זה יש לשינויים משמעות: העבד מספר למארחיו על שליחותו ואת קורותיו תוך שהוא מבליט או משמיט פרטים שונים, ואף מרחיב ומוסיף דברים כדי להצליח בתפקידו; ראו בהרחבה: מ' בן-ישראל ומשה צפור, "שיחות של עבדי אבות", אפייה ויפייה עיונים בבראשית כ"ד", בתוך: מ' צפור, **טללי ורדים**, הוצאת מכללת גבעת ושינגטון, תשע"ט, עמ' 21–39. חז"ל עומדים על הבדלים זעירים בין ניסוחים שונים של פרטים. הם מציינים שהאדמה אשר הוציאה 'עץ עושה פרי' (בר' א 12) לא עשתה את ציווי של ה' להוציא לא רק 'עץ עושה פרי' אלא גם 'עץ פרי' (א 11), דהיינו, שהעץ עצמו יהיה ניתן לאכילה כמו הפרי, ולכן נתקללה (בראשית רבה ה; ראו בר' ג 17–18). הנה כי כן, כך מתוארת מכת בכורות: "וַיְהִי בְּחֻצֵי הַלַּיְלָה, וְהָיָה כֹּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם..." (שמ' יב 29), ואילו משה הזהיר את פרעה מראש בלשון זו, "כֹּה אָמַר ה': בְּחֻצֵי הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא אֶת בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, וְיָמַת כֹּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם..." (שמ' יא 4–5). "בְּחֻצֵי הַלַּיְלָה" לעומת "בְּחֻצֵי הַלַּיְלָה". והדרשן מדקדק: משה מקפיד בדבריו מתוך זהירות, "שמא יטעו אצטגוניי פרעה [ויחשבו שהגיעה שעת חצות – אך לא קורה כלום] ויאמרו 'משה בדאי הוא'" (בבלי, ברכות ד ע"א).

⁷ האפשר שפרטים אלה מוסיף משה מדעתו? אכן, חז"ל לוקחים בחשבון אפשרות מעין זו; השוו בבלי שבת פז ע"א. ⁸ מהי המשמעות של המילה 'כלה' בפסוק זה? ראו למשל שמ"א כ 33, במשמע של 'בהחלטיות' או של 'כילוי', כמו יח' כ 17 (אותה בעיה בבראשית יח 21). שאלה נוספת: האם היא מתחברת בפסוק זה עם המילה 'כשלחו' או עם 'גרש יגרש', או שזו מילה העומדת בפני עצמה (ויש מקום להטיל פסיק לפני ולאחריה)?

⁹ עניין לעצמו הוא, מה הייתה כוונתו של פרעה, בשלחו את ישראל: האם היא זה רק 'דרך שלושת ימים', (ובלשונו "וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת יְיָ בְּדַבְרֵיכֶם"), ועל מנת שישובו לאחר מכן – כפי שמשמע ממהלך המשא והמתן בין משה לפרעה (כגון ח 23)? יש לתת את הדעת על כך שפרעה מוסיף: "גַּם צֹאנְכֶם גַּם בְּקִרְכֶם קָחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וְלָכוּ" (יב 32). השוו י 23–28. ושם בהקשר נזכר שוב ושוב "דרך שלושת ימים". ברם, פקודתו של פרעה (יב 32), "קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי, גַּם אַתֶּם [משה ואהרן, מחוללי המגפה] גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (יב 31) הושמעה בעקבות זעקות האימה של המצרים. המצרים רצו רק דבר אחד: להיפטר מהישראלים, "כִּי אָמְרוּ בְּלִבָּם מֵתִים!" ובוודאי לא העלו בדעתם שהישראלים ממיטי האסונות ילכו (פרעה אמר "קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי!", אבל כעבור כמה ימים ישוּבו!) המספר משתמש כאן בפועל שאינו חד-משמעי, "לְמַהֵר לְשַׁלְּחַם מִן הָאָרֶץ" (פס' 33). ראו גם "כִּי בִיד חֲזָקָה יִשְׁלַחְם, וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרְשֶׁם מֵאֶרֶצוֹ" (ו 1), וכן "כִּי גֵרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם" (יב 39). לכפל לשון זה, גם במקומות אחרים, ראו: מ' צפור, "לדרך השימוש בפעלים המקראיים גר"ש ו-של"ח: משחק-רדיפה במגרשן של מילים סמי-נרדפות", **מחקרי גבעה** ז (תש"ף), עמ' 21–29.

¹⁰ למען קוראינו, הלומדים את הפרשה כהצעתנו מתוך הטבלאות בספר, ניתנת להם הכוונה אל שמ' ז 28; דב' כח 5 לביאור המילה 'משארת'.

רש"י, "מזומנים לדרך".¹¹ אשר להיגד "כי לא חמץ" – יש לבארו כפועל בזמן עבר; כמו 'אָהב' (שמ"א א 5); 'לְבַשׁ' (תה' צג 1), דהיינו: לא הספיק להחמץ, ואין זה שם-עצם או תואר.

סדר הדברים כפי שהם מוצגים בכתוב טעון הבהרה: הם נאלצו לאפות את בצקם מצות, כי לא יכלו להתמהמה ולהמתין עד שיחמץ ויאפה כדבר יום ביומו. אבל הכתוב מספר, כי גורשו ממצרים, משארותם ובהן הבצק על שכמם – מדוע, אחרי שכבר יצאו ממצרים, עדיין היו מוכרחים לאפות את בצקם בחופזה: מצות? מן הסתם יציעו קוראים תסריט מעין זה: נוגשי מצרים ממשיכים להאיץ ביוצאים שימשיכו ללכת עוד ועוד, וגם כאשר הרחיקו מתחום מצרים ורצו לאפות לעצמם מעט אוכל, הנוגשים לא הניחו אותם, ורק בחיפזון הצליחו הישראלים לאפות להם מצות. אפשר שיציעו תסריט אחר.

ברם, מה סברו באותו לילה, בשעה שביצעו במדויק את ההוראת שקיבלו – בנוסף לסימון הפתחים בדם? האם יש קשר כלשהו בין הסעודה לבין העובדה שבאותו לילה יבוא ה' לנגוף את מצרים? אפשר, כמובן, שהבינו שזהו טקס סמלי הממחיש את האמונה בגאולה ממצרים, וגם את הציפייה שהגאולה בכל רגע תתממש – בבחינת 'נחכה לו בכל יום שיבוא'. אבל נראה שלא העלו כלל בדעתם שזה יקרה עוד באותו לילה עצמו.¹² אך למה 'על מצות ומרורים'? הם שמעו כי "הַעֲבֹדָה הַזֹּאת" מכונה "זֶבַח פֶּסַח" (פס' 26–27). מהו 'זבח'? במקרא המונח מתייחס תכופות לקרבנות, אבל גם לסעודה חגיגת של חולין (כגון בר' לא 54; שמ"א כח 22, 24, ועוד; ראו גם יח' לט 17). מקובל לצרף מצות לאכילת בשר; ראו למשל: "וַיַּעַשׂ גְּדֵי עֲזִים וְאֵיפֹת קֶמַח מִצֹּת; הַבֶּשֶׂר שֶׁם בֶּסֶל וְהַמֶּרְק שֶׁם בְּפִרְוֹר" (שו' ו 19; שמ"א שם). ושמה יש לראות בזה קרבן שבשרו נאכל עם מצות. אחת ההנחיות הייתה שיש לאכול צלי אש ולא מבושל. אבל הנה אזכורים שאת בשר הקרבן מבשלים: שמ' כט 31; וי' ח 31; שמ"א ב 13; אך ראו גם: "וַיִּבְשְׁלוּ הַפֶּסַח בְּאֵשׁ כַּמִּשְׁפָּט" (דה"ב ל 13).

למעשה, כלל לא נאסר בזבח הפסח של אותו לילה לאכול חמץ! גם בציווי לעשות 'את העבודה הזאת' כאשר יבוא אל הארץ המובטחת (יב 25–27) נאמר, שההסבר שיתנו לבניהם יהיה "זֶבַח פֶּסַח הוּא לִי", אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינֵנו הֲצִיל" (יב 27), ואין זכר ליציאה ממצרים ועל איסור חמץ.

משה גם אינו מצווה את העם יחד עם ההוראות לקראת אותו לילה על חג שבעת ימים (יב 14–19; 'חג המצות'), ולא על הנחיות עתידיות לחגיגת הפסח (פס' 43–49). רק לאחר שיצאו (נכון יותר: גורשו) ממצרים (לשם כך ניתן בטבלה סימן =====) ולאחר שקיבל ציווי חדש, שאינו בעניין פסח, על קדושת בכורות (יג 2) – עתה הגיעה השעה להורות על איסור חמץ ועל חג המצות שבעת ימים.

שאלת הכלים ממצרים

הפסקה יב 35–36 הייתה מחייבת הסתעפות מורחבת של טורים נוספים שבהם גושים שלמים של שורות רבות ריקות, ומשום כך העדפנו להעמיד את כל זה כטבלה עצמאית.

יב 35–36 הביצוע	יא 2–3 הציווי לביצוע	ג 20–22 ההבטחה
<p>35 וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל ¹⁴ עָשׂוּ כְדַבַּר מֹשֶׁה {36} וַיִּזְחַן י"י אֶת ¹⁴ חֹן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם</p> <p>וַיִּשְׁאַלּוּ מִמִּצְרַיִם כָּלִי כֶסֶף וְכֹלֵי זָהָב וְשִׁמְלֹת</p>	<p>2 דָּבַר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם {3} וַיִּזְחַן י"י אֶת ¹⁴ חֹן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם</p> <p>וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכֹלֵי זָהָב</p>	<p>20 וְשִׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִכִּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם.</p> <p>21 וְנִתְתִּי אֶת ¹⁵ חֹן הָעַם הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְהָיָה כִּי תִלְכוּן לֹא תִלְכוּ רִיקִים.</p> <p>22 וְשִׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְׁכֻּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכֹלֵי זָהָב וְשִׁמְלֹת וְשִׁמְתֶם עַל בְּנִיכֶם וְעַל בְּנֹתֵיכֶם</p>

¹¹ אין במקרא הסבר לאכילת המרורים. רבן גמליאל מבאר: "מרור – על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים" (משנה פסחים י, ה; וכן בהגדה של פסח). האם בני ישראל (ועתה הקורא המדומיין שלנו) יכלו להבין כך? למעשה, אין במקרא ציון למרור הנלווה לזבח או לסעודה.

¹² ראו גם דב' טז 1: "כִּי בַחֲדָשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיָלֵהָ". לעומת זאת נמצא בשמות יב 51: "וַיְהִי בְעֶצְם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא י"י אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבָאָתָם" (והדומים לו: פס' 17, 41). אשר לצירוף 'בעצם היום הזה' – זהו מטבע לשון רווח (14 פעמים במקרא). אכן, בספרות חז"ל (ספרי, דברים שלו; ראו רש"י, דב' לב 48) מבארים (כאן, וכן ביחס לבר' ז' 13; יז 23; דב' לב 46): במופגן, לא כ'גנב בלילה' (ראו יב 30), ואף אחד לא יכול למנוע. גישה זו יוצרת תיאום בין שמ' יב 30 ובין פס' 51.

יב 35–36 הביצוע	יא 2–3 הציווי לביצוע	ג 20–22 ההבטחה
36 וַיִּיָּנֶטְנוּ אֶת מִן הָעֵם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלֹּם וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם [...] ^ה	3 וַיִּתֵּן יְיָ אֶת מִן הָעֵם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד [...] ^ו בְּעֵינֵי עֲבָדֵי פְרַעֲה וּבְעֵינֵי הָעֵם	^ה וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם

^ו זהו 'עבר מוקדם'. סדר המאורעות: פס' 35, 36, 29, 30, 33. ראו גם הערה v.

^ז לעומת פס' 33: "לְמַהֵר לְשַׁלְּחֵם מִן הָאָרֶץ, כִּי אָמְרוּ: בְּלָנוּ מֵתַיִם!..." וראו הערה μ.

^ה ראו דה"ב כ' 25. וראו גם דב' טו' 12–14.

בשמות יב 35–36 יש התייחסות אל ההנחיה שקיבל משה מראש (יא 2), לשאול מן השכנות המצריות "כְּלִי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׁמְלֹת". עתה בפרק יב מסופר: "עָשׂוּ כַדְבָר מֹשֶׁה" (יב 35; ראו יא 3). למעשה, שאילת הכלים, שנבעה מן "וַיִּיָּנֶטְנוּ אֶת מִן הָעֵם" (פס' 36), הייתה ללא ספק קודם מכת בכורות (פס' 29–33); שכן אי אפשר להניח, שהתוצאה של מכת בכורות ("כִּי אָמְרוּ: בְּלָנוּ מֵתַיִם!") הייתה 'נשיאת חן'. לא נאמר כאן 'נִיַּעְשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל' (או: 'וילכו ויעשו...'), המביע המשך אחרי הנאמר קודם, אלא "ובני ישראל עָשׂוּ" (יב 35) לשון המציינת 'עבר מוקדם': עוד קודם לכן (29–33).

מן הראוי היה להוסיף כאן טבלאות נוספות עצמאיות להרחבה בפרטים הבאים ובהן השוואה למופיע במקומות אחרים בתורה:

מצוות הפסח וחג המצות שבעת ימים

'להיראות פני ה'

קדושת בכור אדם ובכור בהמה – בהמה טהורה ובהמה טמאה

האות, הזיכרון, הטוטפות – על היד ובין העיניים

הטבלאות הללו תובאנה בעתיד בגוף הספר ההולך ונבנה, כל אחת במקומה המתאים. לא נעסוק בהן כאן, ומה שהבאנו – היה זה רק בשל שייכותן לעניין של מה קיבל משה מאת ה', ולעומת זאת מה מסר לבני ישראל – ומת.